

תמורות בענף הבקר בעשור האחרון בעמק-הירדן

מוקדש לאסתר מכנת ז"ל,
אחת ממניחי יסודות הענף במשק.

הזנה

אחוז המזון המרוכז מכלל המזון המוגש, עלה בשנים האחרונות במידה ניכרת; המזון המרוכז מהווה כיום כ-40%—50% מתפריט העגלות, כ-70%—80% מתפריט הפרות וכ-80%—90% מתפריט העגלים שבמפסמה. כדי לספק את הכמות הגדולה הזו של מ"מ בצורה היעילה והטובה ביותר — הוקם מכון תערובות איזורי, שבקרוב יחל לפעול.

המזון המשקי (הגס) עבר ועדיין עובר תהליך של צימצום סוגים ומינים, כדי להגיע לרציפות ואחידות מירביות בהזנה. ההזנה הקיימת מבוססת על ירק עשב-הירודוס, המצוי כיום במרבית המשקים וכן על שחת, וההזנה החורפית — אספסת, תחמיצי תירס, שעורה או ש"ש, ושחת. התלתן, הסלק, התירס הירוק והפנסילריה ודומיהם — ירדו מגדולתם, ורק פה ושם עוד תיתקל בהם באיבוס הבקר. בשנים האחרונות החלו להשתמש במוצרי-לואי שונים: סחיט סלק סוכר ומולאסה, קליפות הדורים ובעיקר גרעיני כותנה, שמהווים כעין השלמה למנת המזון המרוכז.

מבנים

רפתות הקשירה, בהן לכל פרה היה מקום קבוע שאליו קשרו אותה שלוש פעמים ביום — פינתה מקומה לסככות גדולות ומרווחות. כמו כן שונתה ההזנה האינדיבידואלית להזנה קבוצתית. סככות הרפד העמוק, הן השיכון האירי דיאלי לפרה, אולם התרחבות העדרים, שלא נתלוותה בהתרחבות השטחים, והגידולים הזקוקים לזיבול אורגאני מחד, וצימצום כמויות הקש לריפוד מאידך, גורמים לכך שגם בעמק הירדן הופכים את סככות הרפד העמוק לסככות עם מפצמות, ואף בונים סככות חדשות עם מפצמות. שיטה זו מתאימה בראש וראשונה למפסמה, אולם היא טובה גם לעגלות ולפרות.

התפתחות העדר

פרטים	תשי"ז	תשכ"ז
מספר הפרות	1100	2700
התנובה לפרה, ק"ג	4600	5600
ייצור החלב, במיליוני ליטר	5	15
מספר העגלים במפסמה	200	1000

למשק החלב בארץ בכלל ובעמק-הירדן בפרט היו השנים האחרונות שנות התפתחות מהירה, רבת-תנופה והישגים. במשקי עמק-הירדן גדל מספר הפרות פי שניים וחצי; התנור בה לכל פרה עלתה ב-1000 ק"ג, והייצור הכולל הושלש ומגיע ל-15 מיליון ליטרים חלב. גידול כמותי זה הביא איתו גם שינויים מהותיים בניהול ובמימשק של העדרים. על השינויים העיקריים שחלו אנסה לספר ברשימה זו, המוקדשת לאחת ממניחות היסוד לענף בעמק הירדן.

אנסה להתעכב על הסעיפים דלהלן:

1. הזנה
2. מבנים
3. מיכון
4. עונתיות ובריאות
5. מפסמה
6. טיפוח.

האיזורים ברעב, הן מחוסר מזון חלבוני מהחי וכן מחוסר בבהמות עבודה לחריש.
(המשך יבוא)

סביאמיר

רופא וטרינארי

הערך

פרטים נוספים על "דבר-הבקר" בארץ יש למצוא: (1) ב"השדה" כרך 1 (1926) ע' 541; "דבר הבקר בארץ" — דר' י. נריה. (2) "דבר הבקר במזרח התיכון" — שי גור, (1948) "רפואה וטרינרית", כרך ה' חוב. ב' ע. 43—49.

לות. המחלות הקשורות במימשק: מחלות ינקות, מחלות עטין, ומחלות פוריות — עדיין מהוות בעיה כאובה — פעם במשק זה ופעם במשק אחר, אך אין בהן, כבשנים עברו, איום חמור לעצם ריווחיותו של הענף. הנהוג הנכון והנכון שהונהג על ידי חלוצי הבוקרים בעמק-הירדן — הכוונת ההמלטות לעונת הסתיו והחורף — נהוג גם עתה ואפילו ביתר קיצוניות מאשר בעבר. מרבית ההמלטות חלות בעונת אוקטובר-ינואר ומשקים רבים מוציאים לשוק את הוולדות הנולדים ביום בחדשים המאוחרים. על אף כל הקשיים הכרוכים בנהוג זה — בגלל עומס העבודה הגדול בהשגחה על הפרות הממלטות תוך תקופה קצרה, בטיפול הנכון ביונקים רבים, ב„אילוף“ הרבה מבכירות לחליבה מכאנית — הרי אין מנוס מכך.

בעולם ובארץ נעשים מחקרים ונסיונות רבים במגמה להקל מעל הבקר את נטל החום על ידי קילוח וצינון, הונהג ב„דיאטה קלה“, הספקת מים שתיה קרים, מיבנים מתאימים, מיוזג אוויר ועוד — כל זאת על מנת להפיק מהבקר יותר חלב ויותר בשר. גיל ההזרעה של העגלות התייצב והועמד בשנים האחרונות על 14 עד 15 חודש, ואין לראות עוד „מבכירות קשישות“ יותר, כפי שזה היה בעבר. כאן המקום לציין שעשרות ומאות של מבכירות ייוצאו כבר לפרס ממשקי האיזור הזה.

מפטמה

שלוחת המפטמה התרכזה בשנים האחרונות במשקים אחדים, שהתמחו בגידול ופיטום של עגלים, ואף הצליחו לבססו בריווחיות למרות העליה המתמדת בהוצאות הייצור. המשקים האחרים, שלא ראו ברכה במפטמה, או שניצלו את המבנים הקיימים להרחבת עדר החולבות, או שלא היה באפשרותם להקים מיבנים נוספים למפטמה — מוכרים את העגלים בגיל שבע. לאחרונה, כאשר אין אפשרות להרחבה נוספת של עדר החולבות בגלל מיכסות הייצור — חוזרים משקים שונים לבחון את כדאיות גידול העגלים לבשר.

כאשר מוסיפים למבנים אלה תאירביצה. יש להניח שבעתיד, עם פתרון הבעיות לשאיבת הזבל הנוזלי והשימוש היעיל בו, תורחב מאוד הבניה של שיכונים עם מפצמות. ברוב משקי האיזור גיבנו סככות ליונקים, מצויידות בכלור בים מתאימים, באביזרים להכנה והגשה של תחליפי חלב, באמצעים מתאימים לחיטוי וניקוי, ובתריסים — לסגירה בימי רוח וגשם.

מיכון

אילו נאלצנו לבצע את כל עבודות הרפת והמספוא באותם האמצעים הטכניים ובאותה השקעת עבודה שהיתה נהוגה לפני עשר שנים — היו צריכים כל המועסקים בחקלאות לעבוד אך ורק בענף הרפת. אולם השינויים הטכניים לוגיים צימצמו בהרבה ואף הקלו בעבודה. מכוני החליבה בכל משקי האיזור מצויים כיום מכוני חליבה מטיפוס שדרת-דג, בהם נחלבות לסירוגין 6, 9, או 12 פרות מכל צד; החלב מועבר ללא מגע-יד דרך מערכת צינורות בתת-לחץ אל מיכל-מצנן וממנו, פעם ביום, במיכלית ענק אל מחלבות תנובה. מכונות החליבה נמצאות אף הן בתהליך מתמיד של שיכלולים ושיפורים, שמגמתם — להחיש ולשפר את טיב החליבה.

מיכון ההזנה, קצירתם, הובלתם וחלוקתם באיבוס של כל סוגי הירק והתחמיץ נעשים היום במכסחות, בקומביינים לירק ובעגלות פורקות (על כל פנים — בעדרים גדולים). בשנתיים האחרונות הונהגו בעדרים הגדולים גם עגלות „רתומות“ לטרקטור לחלוקת המזון המרוכז.

מיכון משרדי, ספר העדר גם הוא מנוהל כיום בשיטת מיכון משרדי, ודבר זה חוסך לרכו העדר טירחה רבה בעבודות הרישום; הוא מקבל נתונים מהירים ונכונים יותר מאשר בשיטה הקודמת, וזאת — בנוסף לתועלת הרבה לפעולות הטיפול במסגרת האגודות להזרעה.

בריאות הבקר ועונתיות ההמלטות

כיום אין בעיות בריאות חמורות. ישנן התפרצויות ספוראדיות של קדחת, פה-ו-טלפיים והפ-

טיפוח

אל"מ — האגודה להזרעה מלאכותית המקר מית — חוסלה ונכנסה לשותפות מלאה וטובה עם אגודת „און“, החולשת על כל צפון-הארץ. הפרים המצויים היום באגודה זו נתונים לשרשרת ארוכה ורב-תחתית של מבחנים, עד שהם זוכים להיות פרים בדוקים (נבחנים). בעלי-תואר נכסף זה זוכים להיות אבות למאות ואלפי צאצאים טובים יותר, המניבים יותר חלב ויותר בשר. בידי האגודה מצויה רשימה של 200 הפרות הטובות ביותר בארץ, המורעות בזירמת הפרים הטובים ביותר מארץ וגם בזירמה מחו"ל. מפרות אלה בוחרים את תריסר העגלים הטובים ביותר, ומתוך תריסר זה בוחרים את השישה שבגיל שנה, שהגיעו למשקל הגבוה ביותר ולגוף היפה ביותר, והם נכנסים לשירות לתקופת מבחן. אח"כ הם נכנסים לתקופת „המתנה“ עד להופעת בנותיהם, המוכנות לעמד במבחן. צאצאיו של כל פר צעיר נבחנים לגבי תכונות רבות: קושי בהמלטה, תמותה בשגר, כושר הגדילה של העגלים, תנובת החלב והשומן, המבנה החיצוני ותכונות ההיחלבות. כל זאת נעשה בעזרת המיכון המשרדי שבאמצעותו מנהל כיום ספר-העדר. בעתיד הקרוב תיעשה כל ההזרעה המלאכותית בזירמה מוקפאת. בשיטה זו ניתן לשמר את זירמתו של כל פר לתקופה בלתי מוגבלת; ואז יוכל המזריע להביא כל יום אל כל עדר את כל הנכס התורשתי המשבית, ללא תלות בעונה, בבריאותו או בפוריותו של הפר באותו יום.

עדר כנרת

עדר כנרת הינו כיום אחד מ„שלושת-הגדודים“, אשר הגיעו ל-300 פרות חולבות ויותר.

והוא מייצג בצורה טובה את הפרובלימאטיקה של העדר הקיבוצי הגדול. בעדר כנרת נהוגה הפרדה כמעט מוחלטת בין תפקידי „צוות הרפתנים“ לבין „צוות החולבים“. „צוות הרפתנים“ הגיע להישגים רבים בכל הנוגע לטיפול בהמלטה, טות, ביונקים, בהזנה, באחזקה ובטיפול כללי בעדר הגדול הזה. הגרעין לצוות זה הוא קבוע ומתמיד זה שנים. „צוות החולבים“ שתפקידו „קציר-היבול“ של הרפת, ואשר בו תלויה הצלחת הענף או כשלונו — הוא צוות מתחלף, בלתי יציב ואיננו מגיע להתמחות מקצועית מספקת. על צוותות הרפתנים והחולבים להתמודד עם בעיה זו ולהגיע לאיגון עבודה כזה, אשר יבטיח גיבושו של „צוות-בוקרים“ שיציב לעצמו כמטרה להפוך את עדר העתיד של כנרת, עם שלוחת מפטמה גדולה, תוך שותפות עם ענף המספוא המשרת אותו — ליחידה גדולה, מאורגנת, ממוכנת, יעילה וריווחית.

סיכום

תמורות רבות חלו בהזנה ובמיכון, במיבנים ובטיפוח, ורק דבר אחד לא השתנה ואף לא ישתנה בעתיד, והוא — האדם, העובד-הבוקר. כאז כן עתה דרוש לענף נושא אנושי, אשר מוכן ומסוגל להתמסר לבהמה שבחסותו, להסתכל בפרה ולא בשעון, אשר יקדיש לעבודתו את מלוא מרצו ומסירותו, שיראה באחזקתו, טיפוחו וניהולו של ענף בקר תפקיד נכבד, אתגר וייעוד.

אלי סמפון

מדריך איזורי לגידול בקר
לשכת הדרכה בית-שאן

למשה קרנר

נחומינו הכנים באבלך על מות בנך
שלמה ז"ל

הנהלת ה. מ. ב. והעובדים